

aaret, aarets begyndelse, aarets opdeling, kalenderreformen etc. Væsentlige værker omtales i det indledende afsnit. Det er en vægtig og vigtig indsats som er gjort med udsendelsen af disse to værker. Den ogsaa i de historiske hjælpevidenskaber særdeles velbevandrede formand i fællesforeningen bør have sin del af æren og takken for det initiativ der her er taget.

As. Friis.

Cand. mag. *Liss Davidsen* har for »Institut for Dansk Kirkehistorie« udgivet »*Krigerliv og Bondesind. Erindringer fra Treårskrigen af møller Peder Christensen*« (G. E. C. Gad. 1962. 216 s.). Initiativet til denne udgave toges af afd. dr. phil. Lis Jacobsen, hvis mand, religionshistorikeren J. P. Jacobsen var søn af møller P. Christensens krigskammerat og gode ven Hans Jacobsen på Salemgård (Sindbjærg s., Nørvang h.). Der er bevaret en række breve (1850–66) til denne fra P. Christensen. De er trykt som tillæg til »erindringerne«, og det må være disse, der har fået det kirkehistoriske Institut til at interessere sig for udgaven. Begge vennerne var troende kristne, hørte til blandt de »stærke jyder fra Øster Snede«, men i 1850 fik P. Chr. i Vartov syn for Grundtvigs »glade kristendom«. De nævnte breve har Liss Davidsen kommenteret med redegørelse for deres islæt af bibelord og salmevers.

Møllerens »Erindringer fra Treårskrigen« er først nedskrevne et halvt hundrede år senere, men – som udgiveren bemærker – de har sikkert mange gange i dette tidsrum udgjort underholdning for ventende møllegæster! De læses med megen fornøjelse og virker friske og pålidelige. Man skal selvfølgelig ikke i dem søge oplysninger om felttogets gang, men de fortæller os om, hvordan en bondesoldat så på krigen, om hans villighed til at hjælpe med landbruget, hvor han kom i kvarter, om forholdet til befalingsmændene – af disse gives stort set et sympatisk indtryk – og om hans syn på modstanderen, slesvig-holstenerne, og dennes ærlige begejstring for »æ sag« (die Landessache, drømmen om et Slesvig-Holsten, hvor tyskheden sad i højsædet). Den slesvig-holstenske »fanatisme« f. eks. i Åbenrå og i Slesvig har gjort indtryk på P. Chr. såvel som de dansksindede flensborgeres offervilje over for de i Istedslaget sårede: »Fra Vind-Møllen til Flensborg . . . stod de gode flensborger' i 2 tætte rader, og gav os alt mulig til vederkvægelse« (s. 125).

Udgaven er af Liss Davidsen forsynet med en god, længere indledning, hvori dog nogle små unøjagtigheder findes. Når der i registeret ved landsbyen Jagel anføres, at den ligger i Haddeby s.,

Krop h. (der står ved en trykfejl Krog h.), burde det samme være anført ved Lottorp og Geltorp, medens registeret her kun har Slesvig.

Mon der ikke s. 96 l. 15 skal læses »en Andens Nærværelse« i st. f. »en Aandens Nærværelse« og s. 97 l. 5 »det 3de Saar« i st. f. »det 8de Saar«? I erindringerens slutning omtales, at P. Chr. var indkvarteret hos en madam Seist (?) i Åbenrå, og det siges, hun viste ham et billede af »provisorkongen« (s. 160). Udgifveren har ingen kommentar hertil. Jeg vilde efter sammenhængen mene, at »provisorkongen« er preusserkongen (læsefejl?).

H. H-t.

Lektor *Poul Møller* har med første bind af *H. R. Carlsen, en grundtvigsk aristokrat i dansk politik fra stændertid til provisorieår* (1960), grebet en meget fristende opgave an. Arkivet på Gammel Køgegård rummer rige muligheder, og Carlsen havde som politiker berøring med så vigtige problemer og forbindelser i så forskellige lejre, at en skildring af hans liv kan kaste lys over mange forhold. Carlsen selv er også med sin blanding af aristokratisk godsejmentalitet, ivrig nationalfølelse og grundtvigsk folkelighed en personlighed, det er værd at studere. Havde C. St. A. Bille¹ ret, da han fremhævede Carlsens »ualmindelige kundskaber, selvstændige tænkning og ofte klare blik?« og i så fald, hvorfor drev Carlsen det ikke til mere som politiker?

1. bind af Poul Møllers biografi går til 1866. Lektor Møller har tidligere arbejdet med arkivet på Gammel Køgegård og herfra offentliggjort C. Zeuthens dagbogoptegnelser fra den grundlovgivende rigsforsamling. Ved siden af brevstoffet på Gammel Køgegård har han udnyttet et omfattende trykt og utrykt materiale. Han har givet en meget levende fremstilling, ikke mindst fordi han i vid udstrækning indfletter citater fra Carlsens breve, og bogen udmærker sig ved en redelig og på en del punkter temmelig kritisk vurdering af Carlsen som politiker — hans inkonsekvens, hans skiftende standpunkter og mangel på politisk realitetssans. Hvis man vil klage over, at Poul Møller ikke har fået en fast og klar linie frem i Carlsens udvikling som politiker, må svaret formentlig blive, at en sådan simpelthen ikke eksisterede.

Blandt de fastere træk i billedet står Carlsens ivrigt nationale indstilling — med et skarpt ejderstandpunkt, der stiller den ellers så konservative mand i kontrast til helstatspolitikerne — og den

¹ Artiklen i Brickas Dansk biografisk Leksikon.